

problematisch was, geneest de patiënt. Hieruit is al af te leiden dat het boek ouderwets simplistisch aandoet. Terwijl op allerlei plekken in de psychiatrie geprobeerd wordt om tot integratie van de verschillende scholen te komen, wordt hier nog gepretendeerd dat dit de enige echte school is en dat bijvoorbeeld gedragswetenschap een verkeerde richting uitwijst (p. 325). Een andere reden om dit boek ouderwets te noemen, is dat psychotraumata in het algemeen en seksueel misbruik in het bijzonder als oorzaak van psychosomatische aandoeningen in dit boek niet voorkomen, zelfs niet in het hoofdstuk over gynaecologische en seksuele aandoeningen. De hele aanpak doet simplistisch aan: onbewuste problemen bewust maken door middel van 'tin-opener-questions' en dat eventueel aanvullen met ontspanningsoefeningen. Alleen het hoofdstuk over atopische dermatitis en chronische urticaria hebben een multimodale aanpak, zoals wij die van de directieve therapie gewend zijn.

Wie de moeite wil nemen om hier allemaal doorheen te kijken, kan toch nog wel wat van zijn gading vinden, zoals de typische persoonlijkheidsprofielen die bij de verschillende ziektebeelden behoren. Hoewel ze niet erg wetenschappelijk zijn onderbouwd, zijn ze toch op zoveel klinische ervaring gestoeld, dat ze bij de lezer nieuwe ideeën kunnen genereren.

Dick Arentz

Zorgen van en voor chronisch zieken [Dissertatie]. Van den Bos GAM. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 1989. Handelsuitgave: Utrecht: Bohn, Scheltema & Holkema, 1989; 190 bladzijden, prijs NLG 35,-. ISBN 90-313-1046-8.

In dit belangrijke en gemakkelijk leesbare profschrift beschrijft Van den Bos de resultaten van een gezondheidsenquête bij een steekproef van 9998 mensen van 55 tot 79 jaar te Amsterdam en van vervolg-interviews met respectievelijk 359 en 45 chronische zieken, 20 informele verzorgers en 83 gezonden. Zij schenkt uitgebreid aandacht aan de validering en de generaliseerbaarheid van de enquêtegegevens. Zij concludeert dat in de loop van de tijd compressie van sterfte en expansie van chronische aandoeningen en beperkingen optreden. De prevalentiecijfers van chronische aandoeningen komen globaal overeen met die uit het Transitieproject.

Voor chronisch zieken is de kans op contact met medische voorzieningen zeven keer zo groot als voor een generatiegenote zonder chronische aandoeningen. De chronische ziekten en beperkingen zullen tot een voortgaande druk op de medische voorzieningen leiden, grotendeels onafhankelijk van de vergrijzing. Ouderen met

chronische aandoeningen blijken meer hulp nodig te hebben, vaker hun gezondheid als slecht te beoordelen en meer problemen met het psychisch welbevinden te ervaren. Desondanks wordt het leven van de meeste chronisch zieken niet gedomineerd door gezondheidsproblemen. De partner is de belangrijkste schakel in het informele netwerk. Professionele hulp blijkt de informele hulp niet te verzwakken. Op het gebied van de medische behandeling en de revalidatie treden vooral informatie- en communicatieproblemen op de voorgrond; op het gebied van verzorging en verpleging vooral problemen rond de toegankelijkheid en de coördinatie.

Het boek besluit met een hoofdstuk waarin de conclusies uit de eerdere paragrafen betrokken worden op de concepten gezondheidzorgbeleid versus gezondheidsbeleid; *cure* versus *care*; eerstelijnszorg versus tweedelijnszorg en informele zorg versus professionele zorg.

Het onderzoek heeft twee beperkingen: de leeftijdbovendgrens van 79 jaar en het feit dat om methodologische redenen alleen mensen met één chronische aandoening zijn ondervraagd, terwijl een kwart van de 65-plussers twee of meer chronische aandoeningen heeft. Deze dissertatie gaat dus over de gezondste ouderen, die in Amsterdam iets slechter af zijn dan in de rest van Nederland.

Tot 1988 stonden chronische ziekten niet in de belangstelling. In de beleidsnota's van de Rijksoverheid van 1979-1988 is slechts 2 procent van de tekst gewijd aan chronische ziekten. Recent heeft Staatsecretaris Simons te kennen gegeven dat chronische ziekten tot zijn aandachtspunten behoren en hij citeerde daarbij de vijf door Van den Bos genoemde criteria waaraan prioriteiten kunnen worden ontleend: het prevalentiecijfer, de leeftijdsgradiënt, de sociaal-economische gradiënt, de problemen in het dagelijks functioneren en de gevolgen voor het gebruik van gezondheidszorgvoorzieningen. Afgaande op deze criteria zou in het gezondheidszorgonderzoek en -beleid speciale aandacht nodig zijn voor reuma en gewrichtsklachten, longziekten, hartklachten, suikerziekte, ziekten van het zenuwstelsel, beroerte en gevolgen van beroerte, kanker en gevolgen van ongevallen.

B. Meyboom-de Jong

Nivel

The Dutch sentinel practice network; relevance for public health policy. Studies uit de Continue Morbiditeits Registratie Peilstations Nederland. Artikelenbundel 20 jaar Peilstations Bartelds A, Francheboud J, Van der Zee J. Utrecht: Nivel, 1989; 367 pagina's, prijs NLG 40,-.

Psychologen in de eerste lijn [Onderzoeksverslag]. Van Rooij J, Verhaak PFM. Utrecht: Nivel, 1989; 126 pagina's, prijs NLG 19,50.

Een inventarisatie-onderzoek naar het vóórkomen en functioneren van psychologen in de eerste lijn, uitmondend in een typering van diverse soorten psychologen. Nagegaan is hoeveel psychologen voldoen aan enkele hoofdkenmerken van de eerstelijnspsycholoog, zoals de generalistische werkwijze en de samenwerking met andere eerstelijnsdisciplines.

De zorgbehoefte ontleed. Een literatuuroverzicht van onderzoek naar de behoefte aan thuiszorg Moons M, Kerkstra A, Picauy C. Utrecht: Nivel, 1989; 179 pagina's, prijs NLG 26,50.

Het overzicht betreft patiëntencategorieën als ouderen, nazorgpatiënten, terminale patiënten, patiënten met kanker, chronisch zieken (CARA, diabetes mellitus, reuma) en lichamelijk gehandicapten.

Consultatiebureau-teams in beeld: een onderzoek naar de zorg voor zuigelingen en kleuters [Onderzoeksverslag]. Chatab J. Utrecht: Nivel, 1989; 236 pagina's, prijs NLG 33,50.

In dit onderzoek zijn de taken en werkwijzen van 36 consultatiebureau-teams (CB-artsen en wijkverpleegkundigen) op gedetailleerde wijze in kaart gebracht.

Patient compliance: a survey of reviews (1979-1989) [Bibliografie]. Van Campen C, Sluijs EM. Utrecht: Nivel, 1989; 125 pagina's, prijs NLG 10,-.

Overzichtsartikelen die de laatste tien jaar zijn verschenen over therapietrouw bij medische behandeling, worden kort samengevat. Hoofdstukken zijn gewijd aan therapietrouw bij ouderen, kinderen, chronisch zieken en verandering van levenswijze.

De psychologie en de eerste lijn [Bibliografie]. Schrijnemaekers V. Utrecht: Nivel, 1989; 96 pagina's, prijs NLG 10,-.

De bibliografie omvat beschouwingen over de mogelijkheden voor psychologen in de eerstelijnsgezondheidszorg. Ondermeer wordt aandacht besteed aan de relatie huisarts-psycholoog en is literatuur opgenomen die de samenwerking tussen huisarts en psycholoog beschrijft.

Onderzoek naar de kwaliteit van huisartsgeneeskundige zorg [Bibliografie]. Ten Hoogen H, De Maagt T, Rengelink-van der Lee JH. Utrecht: Nivel, 1989; 95 pagina's, prijs NLG 10,-.

In deze bibliografie wordt een overzicht gegeven van literatuur die aansluit bij de Nederlandse huisartsgeneeskunde en waarbij het *meten* van kwaliteit centraal staat. Het literatuuroverzicht is bovendien beperkt tot de individuele hulpverleningssituatie.

Al deze publikaties zijn schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Nivel, Postbus 1568, 3500 BN Utrecht; telefoon: 030-319.946.

O&O

Werkboek intercollegiale toetsing en nascholing bij alcoholgerelateerde klachten Van Oosten NLW, Van der Burg JE, Willing AE. Utrecht: Stichting O&O, 1989; no. A028, 90 pagina's + bijl. in ringband, prijs NLG 39,50. ISBN 90-5054-049-X.

Een cursus over signalering, bespreekbaar maken en behandeling, gebaseerd op principes van toetsing en op de inbreng van deskundigen.

Verslag van het evaluatieonderzoek naar de effecten van het nascholingsprogramma Signalering problematisch alcoholgebruik De Ruiter AM. Utrecht: Stichting O&O, 1989; no. A095, 57 pagina's, prijs NLG 9,-. ISBN 90-5054-059-7.

Verslag van een onderzoek naar de korte en lange termijneffecten van de cursus nascholing bij alcoholgerelateerde klachten.

Folders over alcohol voor de huisartspraktijk Holleman J, Van der Burg J. Utrecht: Stichting O&O, 1989; no. A087, 27 pagina's + 9 insteekhoezen in ringband, prijs NLG 14,75. ISBN 90-5054-050-3.

Een map met achtergrondinformatie over alcoholhulpverlening door de huisarts en de rol die voorlichtingsmateriaal daarbij kan spelen. Daarnaast zijn recensies opgenomen van 9 folders/brochures. Van elk van de gerecenseerde materialen is een voorbeeldexemplaar toegevoegd.

Patiëntenvoorlichting in de opleidingen van praktijkassistenten Duijn L, Tielen LM. Utrecht: Stichting O&O, 1989; no. A089, 44 pagina's, prijs NLG 6,-.

Verslag van een studiedag op 5 april 1989 te Utrecht voor docenten van praktijkassistenten over de inhoud, didactiek en de plaats van patiëntenvoorlichting in de opleidingen.

Te bestellen bij: O&O, Postbus 1555, 3500 BN Utrecht; telefon 030-332.113.

Voorlichtingsmateriaal

Bij het Landelijk Centrum GVO is het vijfde deel verschenen in de serie 'Patiëntenvoorlichtingsmateriaal: een overzicht'. Het overzicht bevat folders, brochures en affiches die bij patiëntenvoorlichting kunnen worden gebruikt. In principe zijn alleen materialen opgenomen die landelijk verkrijgbaar zijn. Een groot deel hiervan is afkomstig van categorale voorlichtingsinstellingen, patiëntenverenigingen en landelijke instituten. Het overzicht bevat 434 titels, gerangschikt naar thema. Verder zijn een trefwoordenregister en een lijst met besteladressen opgenomen.

De catalogus kost NLG 17,50 en kan besteld worden door overmaking van NLG 22,- (inclusief verzendkosten) op postgiro 396338 van het Landelijk Centrum GVO Utrecht, onder vermelding van 'Overzichten GVO; 8-1989'. Nader informatie: Landelijk Centrum GVO, C. Beljaars, telefoon 030-910.244.

Folder 'Pilcontrole hoeft niet meer'

Ten behoeve van de implementatie van de standaard 'Orale anticonceptie' heeft het NHG in samenwerking met de Stichting O&O een folder ontwikkeld, genaamd 'Pilcontrole hoeft niet meer'. Deze folder geeft uitleg over het veranderde beleid met betrekking tot de pilcontrole en geeft aan wanneer de patiënte zelf haar huisarts moet raadplegen. De folder is afgedrukt in het december-nummer van de vorige jaargang van *Huisarts en Wetenschap*. De folder is geschikt voor de wachtkamer, maar kan ook in het consult gebruikt worden om de uitleg van de huisarts te ondersteunen.

'Pilcontrole hoeft niet meer' is verkrijgbaar in veelvoud van tien exemplaren. De folder zelf is gratis; alleen de verzend- en administratiekosten moeten worden betaald. Te bestellen bij: Stichting O&O, Postbus 1555, 3500 BN Utrecht; telefoon 030-332.113.

Nieuwe folders van O&O

• In de serie patiëntenvoorlichtingsfolders die Stichting O&O uitgeeft in samenwerking met het Nederlands Huisartsen Genootschap, is een nieuwe folder verschenen over besmettelijke kinderziekten. Deze nieuwe folder vervangt de folders 'Bof', 'Roodvonk', 'Rode hond' en 'Waterpokken', die tot voor kort afzonderlijk verkrijgbaar waren. Behalve over deze vier kinderziekten staan in de nieuwe folder ook gegevens over kinkhoest, mazelen en de vijfde en zesde ziekte. De folder zet voor de ouders van jonge kinderen de zaken op een rijtje: per ziekte

de verschijnselen, de incubatietijd, de besmettelijkheid, eventuele maatregelen ter voorkoming van besmetting van anderen, de verzorging van het kind, mogelijke complicaties en wanneer de huisarts geraadpleegd moet worden. De folder telt 4 pagina's en kost NLG 11,80 per scheurblok van 50 exemplaren + 1 bijsluiter.

• De folder 'Morning after pil en -spiraal' is een bewerking van de vroegere folder 'Morning after pil'. Hij bevat informatie en instructies voor het gebruik van de 2x2- en 5x5-morning after pil. Daarnaast wordt het morning after spiraaltje besproken. De folder telt 2 pagina's en kost NLG 5,90 per scheurblok van 50 exemplaren + 1 bijsluiter.

• De herziene versie van de folder 'Ontlastingsonderzoek' bevat een invulschema om voor de patiënt precies aan te geven wanneer hij diët moet houden en op welke dagen de ontlasting moet worden verzameld. Daarnaast geeft de folder lijstjes met voedingsmiddelen die in verband met het ontlastingsonderzoek worden aanbevolen of juist verboden. De instructies zijn geënt op het ontlastingsonderzoek met benzidine. Al~~s~~ een laboratorium van minder gevoelige tests gebruik maakt, kunnen de instructies voor een vleesloos dieet en het verbod de tanden te poetsen vervallen. De folder telt 2 pagina's en kost NLG 5,90 per scheurblok van 50 exemplaren + 1 bijsluiter.

Prijzen exclusief administratie- en verzendkosten. Te bestellen bij: Stichting O&O, Postbus 1555, 3500 BN Utrecht; telefoon 030-332.113 (toestel 257).

Steenvergruizing

In november 1989 vond in Berlijn een internationaal symposium plaats over extra- en intracorporale lithotripsie (= steenvergruizing). Vele recente ontwikkelingen passeerden er de revue. De voornaamste initiatiefnemer van de bijeenkomst was het Laser Medizin Zentrum Berlin.

Bijwerkingen

De onstuitbare opmars van de vergruizing van nier- en ureterstenen met behulp van schokgolven leidt ook tot meer inzicht in de bijwerkingen van deze techniek. Er bestaan vrij grote verschillen tussen de drie gangbare systemen voor de opwekking van schokgolven ten aanzien van het aantal benodigde schokgolven en de daarbij opgewekte energie.

Gambihler uit München presenteerde gegevens over de effecten van schokgolven op gezond weefsel. In proeven op honden werden in diverse organen kleine anatomische veranderingen gezien, zoals hematomen, diffuse bloedingen, ven-